

dat wingewest aan Nederland zal blijven verschaffen' ('blijven', omdat het Cultuurstelsel sinds 1830 jaar voor jaar een steeds groeiend 'batig slot' in de Nederlandse schatkist had doen vloeien) 'de stoffelijke voordelen die het doel waren der verovering.'¹ Dat was een eerlijk aangegeven doelstelling (zij werd door de regering na protesten uit de Tweede Kamer in de memorie van antwoord niet herhaald), zij het dat men de er in geformuleerde beperking: 'behoudens de welvaart der inheemse bevolking', wel mocht aanduiden als de buiging die de eigenbaat maakte voor het uiterlijk fatsoen. Een overeenkomstig onwaarachtig element was in artikel 55 van het Regeringsreglement te vinden waarin een bepaling uit vroegere, buiten het parlement om ontstane Regeringsreglementen was overgenomen: 'De bescherming der inheemse bevolking tegen willekeur, van wie ook, is een der gewichtigste plichten van de gouverneur-generaal.'² Van Hoëvell, de eerste criticus van het Cultuurstelsel, die van nabij de knevelarijen had aanschouwd waaraan de regenten op Java de inheemse bevolking hadden onderworpen, had voor artikel 55 slechts hoon over; hij noemde het 'een vlag die men hoog ophijst en breed laat wapperen, teneinde te voorkomen dat niet uit de gehele inrichting van het schip, uit de ganse bouw van de romp, het vermoeden mocht worden gewekt dat er contrabande aan boord is.'³

De Troonrede van 1901 formuleerde, gelijk weergegeven, een nieuwe doelstelling voor het bewind in Indië: Nederland werd nu 'verplicht' genoemd, 'geheel het regeringsbeleid te doordringen van het besef dat Nederland tegenover de bevolking dezer gewesten een zedelijke roeping heeft te vervullen' – exploitatie-politiek moest plaats maken voor 'ethische politiek'. Het duurde nadien nog ruim twintig jaar voordat, in 1925, het oude Regeringsreglement werd vervangen door een reeks nieuwe voorschriften: de Wet op de Indische staatsinrichting. Die wet vloeyde voort uit de op enkele punten in '22 gewijzigde Grondwet waarin o.m. was bepaald: 'De Koning' (uiteraard: de constitutionele Koning, d.w.z. de steeds van goedkeuring door het parlement afhankelijke regering) 'heeft het opperbestuur over Nederlands-Indië. Voorzoveel niet bij de Grondwet of bij de wet bepaalde bevoegdheden aan de Koning zijn voorbehouden, wordt het algemeen bestuur in naam des Konings uitgeoefend in Nederlands-Indië door de gouverneur-generaal. De staatsinrichting van Nederlands-Indië wordt door de wet vastgesteld.'

Ten aanzien van de verhouding tussen Nederland en Nederlands-

¹ Aangehaald in C. Fasseur: *Kultuurstelsel en koloniale baten*, p. 111. ² Aangehaald in a.v., p. 109. ³ A.v.